

Raadsels rond het

Het vonnis in de zaak-Van der G. riep meer vragen op dan het beantwoordde. Want de belangrijkste kwestie kwam niet aan de orde: wat was nu precies Volkerts motief? Waarom dierenwelzijn en milieuactivisme per se buiten schot moesten blijven.

Volkert-proces

Iedereen keerde tevreden huiswaarts. Dat was de teur in de berichtgeving nadat vorige week vrijdag het Amsterdamse gerechtshof uitspraak had gedaan in de zaak-Van der G. Volkert kon opgelucht ademhalen, omdat hij opnieuw achttien jaar gevangenisstraf kreeg, hoewel het van zijn advocaten, Britta Böhler c.s., nog wel een onsje minder had gemogen. En de Fortuyn-aanhang was tevreden omdat in hoger beroep eindelijk was erkend dat de moord op Fortuyn een 'politieke moord' was, die het verkiezingsproces in mei vorig jaar 'onherstelbaar' had beschadigd. Natuurlijk, men had liever levenslang gezien, maar Marten Fortuyn, de broer van Pim, sprak toch van 'een weloverwogen vonnis'.

Hoewel het er dus op leek dat de rechter de 'gulden snede' had gevonden om alle partijen tevreden te stellen, mocht Martens conclusie wonderlijk heten. Het vonnis riep voor de neutrale buitenstaander meer vragen op dan het beantwoordde. Over de rol van de media bijvoorbeeld. Zonder man en paard te noemen, kregen die onder uit de zak van voorzittend raadshoer mr J.M.J. Chorus. "Publicaties evenwel in de media van onbewezen aantijgingen en onjuistheden over verdachtes levensloop zoals vernoemd zijn in dit kader onaanvaardbaar en aannemelijk is dat de verdachte erdoor is geschaad. In zoverre kan deze publiciteit meewegen bij de strafoplegging."

Hoe de rechter tot het oordeel kwam dat de publiciteit Volkert schade had berokkend, werd niet duidelijk. Je zou kunnen zeggen dat het eindresultaat voor de verdachte bepaald niet slecht was. In eerste aanleg had de rechtbank immers ook al achttien jaar gevangenisstraf opgelegd, terwijl levenslang, mede gezien het inmiddels erkende 'recidivegevaar', zeer wel mogelijk was geweest.

Ook diverse politici, die zich, evenals publicist en rechtsfilosoof Paul Cliteur (hij sprak van 'een decadent vonnis'), ontevreden hadden getoond over het milde oordeel van de

rechtbank in eerste aanleg, werden door het hof gegispt. Waarmee deze kritikasters onbewust het tegenovergestelde hadden bereikt van wat zij beoogden. Moeten zij in het vervolg hun mond houden? Omdat anders verdachten na kritiek misschien helemaal hun straf ontlopen?

Raadselachtig.

Maar het belangrijkste waaraan het in het vonnis schortte, was nog iets anders. Tijdens het proces is helemaal geen bevredigend antwoord gekomen op de vraag: waarom haalde Volkert de trekker over?

In het strafrecht is het motief van groot belang. Het 'waarom' bepaalt mede de strafmaat. Een voorbeeld dat Volkerts advocaten in hun pleitnota noemden, kan dit verduidelijken: "Zo beoordelen wij de diefstal van medicijnen voor een ziek kind anders dan de diefstal van medicijnen met het doel deze op de zwarte markt te verkopen."

Het motief kan dus strafverhogend of strafverlagend werken. Daarom wordt er door de rechter doorgaans veel aandacht aan besteed. Men kan wel stellen dat hij verplicht is hiernaar gedegen onderzoek te verrichten, en zijn uiteindelijke oordeel over het 'waarom' goed te motiveren. Maar waar het Amsterdamse hof zo uitpuittend inging op relatieve bijzaken als de uitlatingen van politici en de berichtgeving in de media, komt het motief er met een alinea bekaaid van af. En wat zei de rechter nu precies?

"De verdachte zag in dit slachtoffer en diens gedachtegoed een gevaar voor de democratische samenleving en in het bijzonder voor de zwakkeren in deze samenleving. Het hof heeft de overtuiging bekomen dat het motief van de verdachte, althans de drijfveer om te handelen zoals hij heeft gedaan, in de persoon of de persoonlijkheid van de verdachte moet worden gevonden. Zoals hierboven al is overwogen, sluit het hof niet uit dat er een verband bestaat ►

De vermoorde Pim Fortuyn in het Mediapark

- ▶ tussen de bij de verdachte aanwezige stoornis en het plegen van de moord op dr. Fortuyn.”

Pardon? Dit is wel heel cryptisch geformuleerd. Mogen we het in onze eigen woorden samenvatten? Volkert maakte zich zorgen over Fortuyns opvattingen over de zwakken in de samenleving, én hij is een beetje van lotje getikt. In die magische formule moet ergens het motief worden gezocht.

Alleen geeft de rechter niet aan hoe hij tot dit oordeel komt. Evenmin meldt hij expliciet of dit motief strafverhogend dan wel strafverlagend werkt. Vindt hij dat Volkerts zorg over de zwakken in de samenleving oprecht was? En dat Fortuyn voor die groepen bedreigend was?

Maar het vreemdst van alles is dat er in het vonnis met geen woord is gerept van dierenwelzijn. Lag daarin niet het werkelijke motief van Volkert verscholen?

De vraag naar het motief heeft bepaald een wonderbaarlijke weg afgelegd in dit strafproces. Aanvankelijk lagen de zaken nog wel zo helder. Er waren twee mogelijkheden: Volkert moordde uit zorg voor de zwakkeren (stelde de verdediging) of uit zorg over Fortuyns opvattingen over dierenwelzijn (stelde justitie). Volkerts advocaten draaiden er niet omheen waarom men op de lijn van de ‘zwakkeren’ ging zitten. Hier moest de nobele, dus strafverlagende, beweegreden van de dader worden gevonden. “De centrale drijfveer voor de aanslag is voortge-

komen uit de oprechte – en door velen gedeelde – bezorgdheid over de denkbeelden van Fortuyn en de gevolgen die deze denkbeelden naar de overtuiging van Volkert van der G. zouden hebben voor de samenleving.”

Aldus bekeken was Volkert de redder des vaderlands. Misschien was een beloning voor de verdachte wat overdreven, maar zo iemand hoort in elk geval geen levenslang te krijgen.

Justitie had echter een heel andere opvatting over het motief. “Ten eerste,” zo sprak officier van justitie mr J. Plooy in april, “zijn (meer politieke) afkeer van de opvattingen van Fortuyn over de kwetsbare milieu- en dierenbelangen die Volkert zelf al zoveel jaren met tomeloze inzet verdedigde. En ten tweede zijn (meer persoonlijke) afkeer van de ijdele, op macht gerichte, en verbaal krachtige manier waarop Fortuyn zijn opvattingen in politiek wilde en ook leek te gaan omzetten.”

Dat justitie de nadruk op het milieu en de dieren legde, was niet zomaar een slag in de lucht. Niemand in Volkerts omgeving had hem ooit over iets anders dan dat horen spreken. Enige politieke interesse had hij nooit getoond. Voor zover de verdachte iets tegen Fortuyns denkbeelden had, zo offerde een vriend tegenover justitie, zouden dat diens opvattingen over de bontindustrie moeten betreffen. “Ik kan me voorstellen dat Volkert daar flink van over de rooie ging.” In de telefoongesprekken die Volkert voerde vanuit de Bijlmerbajes, draaide het eigenlijk om maar

De plek waar milieuambtenaar Chris van de Werken werd vermoord

één onderwerp: de aandacht die de dierenrechten kregen sinds 6 mei.

Misschien, zo suggereerde de officier van justitie, ging Volkerts passie voor de beestjes zelfs een stuk verder dan het juridisch doorvlooiën van mestvergunningen. Hoewel hij in zijn requisitoir het woord opvallend meed, leek alles erop te wijzen dat Van der G. een dierenactivist was. Een belangrijke aanwijzing daarvoor waren de in zijn woning gevonden plattegronden van nertsfokkerijen waarop, aldus de officier van justitie, 'makkelijk door te knippen gaas is aangegeven, of een schutting waarover makkelijk via olievaten kan worden heen geklommen'. En dan waren er nog de in Volkerts schuurtje aangetroffen condooms met chemicaliën en het daarbij behorend mechanisme om brand te stichten. Spulletjes die men normaliter niet in huis heeft om iets voor asielzoekers, WAO'ers en andere 'kwetsbare groepen' te betekenen.

Nee, eigenlijk was er maar één bron te vinden voor het 'motief' dat de verdediging aanvoerde: de verklaring van Volkert zelf. Maar ja, die hoefde niet al te serieus te worden genomen, vond justitie. De verdachte had immers zelf in een brief aan zijn vriendin Petra aangegeven dat wat hij verklaarde 'niet noodzakelijkerwijs de waarheid' hoefde te zijn, maar 'functioneel'. In dit geval betekende dat: leid de rechter naar een zo nobel mogelijk, voor iedereen begrijpelijk motief. Want voor een moord in naam van alle zwakken is nu eenmaal wat makkelijker begrip op

te brengen dan voor een moord in naam van de woelmuis, de legkip en het pelsdiertje.

Dat het nogal doorzichtige opzetje van de verdediging slaagde, wekte veel verwondering. De Amsterdamse rechtbank nam het motief van de 'zwakkeren' over, hoewel ook deze rechters hun keuze niet motiveerden. Tot ingetogen woede van de projectleider van het onderzoeksteam naar de moord op Fortuyn, Henk Doeland, die – een unicum – nog gaande de rechtsgang enkele maanden later zijn beklag deed in Recherche Magazine. Doelands conclusie: "Volgens mij had hij niet een politieke overtuiging. Hij gaf om dieren, dat was het."

Maar goed. Rechters kunnen een *faux pas* maken. In hoger beroep, zo verwachtten velen, zou de fout wel worden hersteld. De ijzersterke argumenten van het Openbaar Ministerie spraken voor zich. En toen gebeurde er iets merkwaardigs. Tijdens het hoger beroep, dat vanaf 1 juli in 'de bunker' in Amsterdam-Osdorp diende, verdwenen de dieren plotseling als onderwerp. De raadsheren van het hof leken er nauwelijks belangstelling voor te hebben en – nog vreemder – het OM ook niet meer.

Sterker, in haar requisitoir wees advocaat-generaal mr I.M.H. van Asperen de Boer-Delescen, die de zaak van officier van justitie Plooy had overgenomen, dierenwelzijn als motief voor de moord expliciet af. Hoewel ook de advocaat-generaal stelde dat het door Volkert zelf opgegeven ►

- motief eveneens ongeloofwaardig was. Over dat dierenwelzijn: “Als dit al het ware motief was, kan dit nimmer een extreme actie als deze rechtvaardigen. Bovendien stonden andere, eerder met name op dit terrein succesvol beproefde wegen open.”

Ze ging verder: “Maar ook in dit motief kan men nauwelijks geloven. Zeker als men verdachte wil zien als een tot het uiterste getergde milieufanaat, is hij volstrekt ongeloofwaardig als gedreven overtuigingsdader mede gelet op zijn houding na de daad.”

Waar doelde de advocaat-generaal op? Ze legde het niet uit, maar vervolgde in een *stream of consciousness*: “Ook uit in het Huis van Bewaring opgenomen telefoongesprekken valt op te maken dat het ware motief niet, althans niet uitsluitend ligt in zijn milieu-achtergrond.”

Hé, hoe hebben we het nu? Die telefoongesprekken, de advocaat-generaal schrijft het nota bene zelf op, gingen toch juist over de dierenrechtensituatie na 6 mei? Maar zij lijkt te suggereren dat de hyperintelligente Volkert de autoriteiten zand in de ogen strooide door nadrukkelijk de dierenrechten ter sprake te brengen. Dat zou echter onlogisch zijn. Want als misleiding het doel van Volkert was, zou hij in zijn gesprekken wel opzettelijk zijn begonnen over datgene wat voor hem zo ‘functioneel’ was: de zwakkeren in de samenleving. Die hem immers een nobel motief verschaffen.

Wat was volgens justitie dan eigenlijk wel het motief van Volkert? Welnu, zo sprak de advocaat-generaal deemoedig, dat weten we niet. Iets duisters, iets schimmigs. Besloten in zijn karakter. Wellicht. En zo verdwenen op mysterieuze wijze de dieren uit het strafproces tegen de moordenaar van Fortuyn.

Dan rijst natuurlijk wel de vraag: waarom meende justitie dan dat sprake was van een ‘politieke moord’? Dat een politicus is vermoord, is voor het gebruik van die term niet voldoende. Er zijn zoveel redenen denkbaar om een politicus te vermoorden. Om geld. Omdat hij zijn auto verkeerd heeft geparkeerd. Een crime passionnel. Alleen de beweegredenen van de dader kunnen uitmaken of het een politieke moord is. En dat waren in dit geval toch werkelijk de ruimhartige opvattingen van Fortuyn over de pelsdierhouderij, de intensieve veehouderij en de verpesting van het milieu in brede zin.

Al met al lijkt het dat de onderwerpen milieu en dierenwelzijn justitie zwaar op de maag liggen. Dat vermoeden wordt gevoed door een andere zaak, die vorige week een opmerkelijke wending kreeg. Het gaat om de nooit opgehelderde moord op milieuambtenaar Chris van de Werken, die op 22 december 1996 in de bossen bij Epe op klaarlichte dag in de rug werd geschoten. Een liquidatie die, zoals HP/De Tijd eerder schreef, parallellen vertoont met de wijze waarop Van der G. Fortuyn omlegde. Uit Volkerts verklaring: “Het was mijn bedoeling Fortuyn niet onnodig te laten lijden. Van achteren zou ik hem direct dodelijk kunnen verwonden.” Daar sprak enige ervaring uit.

Van de Werken en Van der G. kenden elkaar goed. De ambtenaar was verantwoordelijk voor het milieubeleid in

het Intergemeentelijk Samenwerkingsverband Noord-west-Veluwe. In die hoedanigheid had hij hoog oplopende confrontaties met de fanatieke Van der G., die voor de Vereniging Milieu Offensief (VMO) werkte. Volgens Volkert was Van de Werken te veel op de hand van de boeren.

Hoewel er destijds geruchten waren dat de dader in ‘de milieuhoek’ moest worden gezocht, leverde het onderzoek door de recherche Noord- en Oost-Gelderland niets op. In 1997 werd het onderzoek gesloten. Volkert zou nog wel als getuige zijn gehoord, aldus het actualiteitenprogramma *Twee Vandaag*, dat vorige week een uitzending aan de zaak wijdde. Tijdens dit gesprek met de politie vertelde hij, in antwoord op een routinevraag, dat hij die bewuste dag ‘op zijn werk en daarna thuis’ was geweest. Vermoedelijk is dit alibi nooit gecheckt. Dat deze saai ver-

Wat was volgens justitie dan eigenlijk wel het motief van Volkert? Welnu, zo sprak de advocaat-generaal, dat weten we niet. Iets duisters, iets schimmigs. Besloten in zijn karakter. Wellicht.

gunningenaanvechter in staat zou zijn tot moord – daaraan dacht niemand in die tijd.

Maar dat veranderde, en nogal radicaal, toen op 6 mei 2002 Pim Fortuyn werd doodgeschoten. Na het bekendmaken van de naam van de verdachte, gingen bij de rechercheurs die destijds de zaak-Van de Werken hadden onderzocht alle alarmbellen rinkelen. Ook in de kennissen- en familiekring van Van de Werken werd nog maar aan één persoon gedacht: Volkert van der G.

Justitie heropende het onderzoek. In de zaak-Fortuyn moesten immers alle mogelijke dwars- en zijstraten tot op de bodem worden nagelopen. Al was het maar om de hevig rondzingende ‘complottheorieën’ in de kiem te smoren. Maar kennelijk had justitie niet al te lang speurwerk nodig om te concluderen dat Van der G. niets met de moord op de Nunspeetse milieuambtenaar te maken had. Al in juni/juli dat jaar zou het Openbaar Ministerie de zaak formeel hebben gesloten. Er was geen aanleiding meer Volkert van de moord op Van de Werken te verdenken.

Alleen, daar dachten de rechercheurs die het onderzoek verrichtten duidelijk anders over, bleek uit de uitzending van *Twee Vandaag*. In weerwil van justitie zou- ►

- ▶ den de Gelderse politiemensen nog tot november zijn doorgegaan met hun onderzoek. Overtuigd als ze waren dat Volkert de dader was. Een overtuiging die ze nog steeds koesteren.

In een reactie op deze onthullingen moest het parket in Zutphen tegenover *Twee Vandaag* bevestigen dat 'niet valt uit te sluiten' dat Volkert toch de moordenaar van Van de Werken is.

Maar waarom werd de zaak dan gesloten? De onderzoekers beklagden zich in het programma over het feit dat zij nooit in de gelegenheid waren gesteld Volkert aan de tand te voelen. Dan hadden zij bijvoorbeeld nog eens naar zijn alibi kunnen informeren, om dit vervolgens na te trekken. Maar van wie mocht dit dan niet? Duidelijkheid werd hierover in de uitzending niet gegeven, maar het is niet erg logisch dat de leiding van het recherche-

Hoe gek het ook klinkt, justitie heeft evenmin belang bij het instellen van cassatie bij de Hoge Raad. Op het oog zou het een gouden kans zijn voor justitie de zaak-Van de Werken in een nieuw proces mee te nemen. Alleen zou dan de terechte vraag worden gesteld: hoe kan het dat julie hem niet één, maar twee keer hebben laten wegglippen voor de moord op de milieuambtenaar?

En niet alleen dat. Het falen van politie en justitie in het opsporen en vervolgen van dierenactivisten zou dan in een wel heel schril licht komen te staan. De nooit opgeloste moord op Van de Werken past immers in een twintig jaar durende reeks van brandstichtingen, bedreigingen en vernielingen bij pelsdierfokkerijen, kippenfarms en proefdiercentra. Slechts vier dierenactivisten werden hiervoor opgespoord en berecht. Een opvallend contrast met de gedrevenheid die justitie bijvoorbeeld tentoonspreekt als het gaat om het voor de rechter brengen van rechts-radicalen elementen.

Zou het maskeren van het eigen onvermogen ook al een rol hebben gespeeld tijdens het hoger beroep dat vorige week in Amsterdam diende? Het zou in ieder geval verklaren waarom justitie zo'n vreemde draai maakte waar het ging om het duiden van Volkerts motief. In eerste aanleg was immers officier van justitie mr Plooy nog vrij helder over Volkerts beweegredenen, die gezocht moesten worden in diens dierenliefde. Hoewel ook hij de expliciete benaming 'dierenactivist' niet in de mond durfde te nemen. Maar misschien ging hij al te ver in de ogen van zijn confrères.

Een proces waarin het onderwerp dieren en dierenactivisme de boventoon voert, zou er bovendien weleens heel anders hebben kunnen uitzien. Dan waren getuigen gehoord uit Volkerts 'dierenactivistenwereldje', die mogelijk ook actief zijn in als keurig bekendstaande clubs die zich inzetten voor milieu en dierenwelzijn of in politieke partijen.

Een gevoelig scenario. Hoe zou het publiek zo iets opvatten? Dierenwelzijn is een politiek gevoelig onderwerp. Sommige politieke partijen hebben er nu eenmaal meer affiniteit mee dan andere. Gaat de geest dan niet uit de fles? En wil justitie die er maar liever in houden om de bekende onderbuikgevoelens te voorkomen? Het is geen schande dat de justitiële autoriteiten daar op zich niet op zitten te wachten. Alleen kan men zich afvragen of dit reden mag zijn de waarheid te verhullen.

Zo deelden twee partijen in het proces-Fortuyn ineens eenzelfde belang: het wegmoffelen van Volkerts ware motief. De verdachte omdat hij per se wilde vasthouden aan het voor hem gunstige, lees: strafverminderende, motief dat hij de moord zou hebben gepleegd wegens diepe zorgen over de zwakken in de samenleving. Justitie wegens dreigend gezichtsverlies.

En de rechters? Ach, die hebben al helemaal geen trek in strafprocessen waarin ze de politieke motieven van een verdachte moeten wikken en wegen, en op zijn morele merites beoordelen. Politiek is politiek – rechtspraak is rechtspraak. En zo bleef het vooralsnog rustig in het land. |

Het OM zag geen aanleiding meer Volkert van de moord op milieuambtenaar Chris van de Werken te verdenken. Alleen, daar dachten de rechercheurs die het onderzoek verrichtten duidelijk anders over.

team een ondervraging van Volkert blokkeerde. Immers, in Recherche Magazine had onderzoeksleider Doeland nog zijn wrevel uitgesproken dat alle linken naar Volkerts milieu en dierenactivisme door de rechter waren weggepoetst. Logischer is het dus dat justitie de blokkade opwierp.

Inmiddels vindt een meerderheid in de Tweede Kamer dat het onderzoek naar de moord op Van de Werken moet worden heropend. Woordvoerder Wim van de Camp (CDA) ging nog een stapje verder. In een vervolguitzending van *Twee Vandaag* zei hij het logisch te vinden dat de dwarsverbanden tussen Volkert en de milieubeweging werden blootgelegd.

Het zijn uitstekende suggesties, maar ja, ze komen wel erg laat. Inmiddels is Volkert al door twee instanties veroordeeld. Of de Hoge Raad er nog aan te pas komt, is twijfelachtig. Wie zou daar iets bij te winnen hebben? Volkert in elk geval niet. Het risico dat de Hoge Raad de zaak terugverwijst naar een ander hof, wil hij vast niet lopen. Niet alleen omdat hij tevreden is met de achttien jaar die de Amsterdamse rechters hem oplegden; ook omdat hij niet het gevaar wil lopen dat hem nog een andere moord in de schoenen wordt geschoven. Want dan wordt het zeker levenslang.